

Підсумовуючи викладене, можна дійти висновку, що емпіричне дослідження виявило характерні прояви шкільного насильства; і його високий рівень поширеності у середовищі учнів початкових класів. Як з'ясувалося, психологічне насильство у школі пов'язане із його катарсичною й експлетивною функціями, демонстрацією дорослості та приналежності до референтної групи осіб. У школі до дітей часто застосовуються колективні образи. Батьки і вчителі чинять фізичне і вербальне насильство з «виховною» метою і для розрядки негативних емоцій, викликаних асоціальною поведінкою дітей.

Література

1. Аронсон Э. Социальная психология. Психологические законы поведения человека в социуме. / Аронсон Э., Уилсон Т., Эйкерт Р. – СПб. : прайм – ЕВРОЗНАК, 2002. – 560 с. ; Блэкборн Р. Психология криминального поведения / Рональд Блэкборн. – СПб. : Питер, 2004. – 496 с. ; Тейлор Ш. Социальная психология / Тейлор Ш., Пипло Л., Сирс Д. – СПб. : Питер, 2004. – 767 с.].
2. Малкина-Пых И. Г. Психологическая помощь в кризисных ситуациях / И.Г. Малкина-Пых. – М.: Изд-во Эксмо, 2005. – 960 с.
3. Чемеровска-Коруба Е. Шкільна система протидії агресії та насильству. Рекомендації для вчителів : в рамках програми Польської закордонної допомоги Міністерства закордонних справ Республіки Польща у 2009 році [Електронний ресурс] / Е. Чемеровска-Коруба, К. Коруба. – Режим доступу до статті : <http://www.polskarotoc.gov.pl>.
4. Buchner G. Grundlagen zu Gewalt in der Familie / G. Buchner, B. Cizek, V. Gossweiner, O. Kapella, J. Pfliegerl. – München, 2007. – 74 s.
5. Leymann H. The Mobbing Encyclopaedia // www.leymann.se/English/frame.html.].

Відомості про автора:

Юрчик Оксана Миколаївна – аспірантка ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника».

Статтю подано до друку 14.04.2015.

УДК 059.9.01

© І. І. Ягіяєв, 2015 р.

І. І. Ягіяєв (м. Київ)

ПСИХОЛОГІЧНЕ БЛАГОПОЛУЧЧЯ ТА ЙОГО СКЛАДОВІ У АТЕЇСТІВ ТА РЕЛІГІЙНИХ ЛЮДЕЙ

Дослідження присвячене розрізненню показників психологічного благополуччя у релігійних та нерелігійних респондентів із застосуванням методу порівняння середніх. Члени релігійної групи отримали вищі за атеїстів показники позитивних стосунків, цілей в житті, само прийняття, задоволеності життям і наявності смислу, нижчі – автономії та пошуку смислу. Дисперсійний аналіз показав, що саме належність до релігійної або атеїстичної групи, а не стать або країна проживання робили значущий внесок в різницю по таким індексам, як позитивні стосунки, автономія, цілі в житті, самоприйняття, задоволеність життям, наявність та пошук смислу.

Ключові слова: релігійність, атеїзм, психологічне благополуччя, суб'єктивне благополуччя, смисл життя.

Настоящее исследование посвящено изучению различий показателей психологического благополучия у религиозной и атеистической групп методом сравнения средних. Члены

религиозной группы имели более высокие показатели позитивных отношений, целей в жизни, самопринятия, удовлетворенности жизнью и присутствия смысла, и более низкие – автономии и поиска смысла. Дисперсионный анализ показал, что принадлежность к религиозным или атеистам, а не пол или страна проживания испытуемых, делали значимый вклад в различия таких переменных, как позитивные отношения, автономия, цели в жизни, самопринятие, удовлетворенность жизнью, наличие и поиск смысла.

Ключевые слова: религиозность, атеизм, психологическое благополучие, субъективное благополучие, смысл жизни.

The article investigates the differences in the psychological wellness among the religious and atheists groups through the contrast of means statistical method. The members of the religious group have shown the higher means of the Positive Relationships, Purpose in Life, Self-Acceptance, Life Satisfaction and the Presence of Meaning. They have shown lower Autonomy and the Search for Meaning. ANOVA has shown that only the group's differences were related to the Positive Relationships, Autonomy, Purpose in Life, Self-Acceptance, Life Satisfaction, Presence and Search of Meaning scales. The country differences have been also analyzed.

Keywords: Religiosity, atheism, PWB, SWB, meaning in life.

Постановка проблеми. Питання взаємозв'язку релігійності та психологічного є порівняно новим для психології релігії. Воно отримало розвиток декілька десятиліть тому завдяки тій же тенденції, яка призвела до появи позитивної психології: інтересу до психічного здоров'я та оптимальних станів і переживань людини. Дослідники відмічають помірний, але стабільний позитивний зв'язок релігійності та щастя [2; 3; 9; 13; 24; 27; 31; 33]. Утім, зв'язок релігійності зі психологічного благополуччя не є однозначним. В загальних оглядах релігійність, зазвичай, фігурує серед факторів, що вносять значущий внесок в щастя індивідів, незважаючи на ряд доволі неоднозначних емпіричних свідчень з даного питання [5; 11; 12; 14; 17; 18; 21; 22; 23; 25; 26; 29; 30; 32].

Окрім складності в інтеграції даних, постає проблема в перенесенні результатів, отриманих на західних вибірках, стосовно інших країн та культур. Отже, постає необхідність в подальшому вивченні питання, накопиченню емпіричного матеріалу та спробах сформулювати єдину модель співвідношення релігійності, атеїзму і різноманітних показників психологічного благополуччя особистості.

В більшості попередніх досліджень також не враховуються відмінності між нерелігійними людьми. Це звичайна практика для порівняння людей із високими показниками релігійності з тими, я кого вона знаходиться на низькому рівні, але таким чином змішуються різноманітні групи респондентів: байдужі до релігії із людьми, релігійні вірування яких присутні, але не визначені, а також із абсолютно нерелігійними людьми. Методології оцінки багатьох дослідницьких програм, наприклад, опитувань інституту Геллапа, передбачають диференціацію релігійної та нерелігійної груп у вибірці [24]. Дуже релігійна частина вибірки є одноріднішою за нерелігійну, що складається з дуже різних людей. З цієї причини, такі дослідження пропонують занадто мало інформації щодо нерелігійних людей, наприклад, про переконаних атеїстів. Очевидно, що порівняння релігійних людей не тільки з усіма нерелігійними разом, але і з переконаними атеїстами, не переконаними агностиками, байдужими до релігії людьми тощо може надати інформацію в тому числі для кращого розуміння психології релігійності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Релігійні люди, в середньому, повідомляють про більш високі показники щастя і благополуччя, про що свідчать дані М. Аргайла та Б. Бейт-Халлами [2; 3], Е. Дінера та М. Селігмана [9], К. Файгіна та К. Пергамента [13], Д. Майерса [24], Р. Старка і Дж. Майєра [31], Л. Тая із співавторами [33] – навіть їх повідомлення в мікроблогах Twitter позитивніші, ніж у атеїстів [27]. Однак зв'язок показників релігійності і благополуччя визначається

скоріше як помірний, ніж як сильний: дослідження показали слабку кореляцію [3]. Деякі автори навіть не можуть відтворити позитивний зв'язок показників релігійності і щастя у своїх дослідженнях [25], або показують, що використання різних методик вивчення щастя призводить до різних результатів, навіть якщо ці показники щастя показали високу кореляцію раніше [24].

Також відмічається, що ефект від релігії не є тим самим за різних обставинах. В багатих і демократичних країнах релігійні та нерелігійні люди переживають аналогічний рівень благополуччя, і багато щасливих країн менш релігійні, ніж нещасні [5; 11; 12; 18; 19; 20; 23; 25; 26; 29; 30; 33].

Незважаючи на поважний список авторів і публікацій, через недостатню диференціацію нерелігійних груп та брак досліджень на пострадянському просторі, в першу чергу в Україні, постає потреба в подальших наукових розвідках з вказаних вище питань.

Визначення основних понять. Через методологічну складність в царині психології релігії варто дати робочі визначення та тлумачення засадничих термінів, що будуть застосовуватися у статті.

Віра розумітиметься когнітивно, як відношення до сукупності висловлювань тієї чи іншої релігії, переконаність в їх істинності або хибності. Це одне із визначень віри, які застосовуються в межах аналітичної філософії релігії [1, с. 145]. Релігійна віра в цьому сенсі передбачатиме експліцитне прийняття положень віровчення певної релігії як істини.

Релігійність – заснована на вірі в істинність релігійних положень соціальна і культова залученість у релігійні практики, тобто релігійна діяльність (молитви, ритуали, пости, відвідування храмів, соціальна діяльність в церковній громаді тощо). Звісно, віра і релігійність включають компоненти емоцій, цінностей та смислу, які тут не розглядаються.

Атеїзм являє собою

- (1) *заперечення віровчення всіх релігій* (в т.ч. нетеїстичних) на основі переконаності в хибності цих віровчень, та
- (2) *ствердження онтологічного натуралізму* – уявлення про те, що існує лише каузально замкнений світ природи, який може бути досліджений науково, а поза цим світом нічого не існує.

Атеїст може бути залучений до релігійної діяльності, але тим не менше це не робить його релігійним, оскільки така діяльність не заснована на релігійній вірі.

Є дві інтелектуальні традиції дослідження благополуччя в психології: *гедоністична*, або суб'єктивістська, та *евдемонічна*, або об'єктивістська. Гедоністичний підхід фокусується на суб'єктивних оцінках людей, які визначають свій рівень задоволеності життям. Гедонізм також апелює до задоволення, позитивних емоцій та комфорту. Евдемонічний підхід заснований на ідеях Аристотеля, а також на низці релігійних уявлень, передбачає, що щастя складається з мистецтва жити відповідно до істинного і справжнього Я людини та її чеснот, вміння досягати цілей, переживання смислу життя. Гедоністична та евдемонічна традиції є різними дослідницькими стратегіями, але не різними видами щастя [6].

Суб'єктивне благополуччя (subjective well-being – SWB) – суб'єктивна оцінка життя в цілому і перевага позитивного афекту над негативним. SWB включає як афективний, так і когнітивний компоненти (модель Е. Динера). *Задоволеність життям* (life satisfaction – LS) є когнітивним аспектом благополуччя, в той час як перевага приємних емоцій над неприємними є афективним аспектом [10]. Терміном «суб'єктивне благополуччя» послуговуються дослідники, що відноситься до гедоністичної традиції вивчення щастя.

Психологічне благополуччя (psychological well-being – PWB) являє собою об'єктивну реалізацію власного потенціалу і особистісне процвітання (flourishing) в умовах екзистенційних викликів, а не лише суб'єктивне відчуття благополуччя. Відповідно до моделі К. Ріффа [28], психологічне благополуччя складається із наступних конструктів: особистісне зростання, цілі в житті, автономія, вправність у взаємодії із середовищем, позитивні стосунки з іншими людьми і самоприйняття. Термін «психологічне благополуччя» може також використовуватися як парасолька

для позитивних життєвих показників (щастя, задоволеність життям і т.д.) через свою всеосяжне і комплексне значення. Психологічне благополуччя досліджується представниками евдемонічної традиції.

В межах даної статті досліджується як психологічне благополуччя у вузькому смислі, так і задоволеність життям і баланс афекту.

Мета статті – виявити, чи існують розрізнення в рівні психологічного благополуччя та його складових у релігійних досліджуваних та атеїстів.

Гіпотези дослідження:

- (1) Середні показники психологічного благополуччя, його складових, а також задоволеності життям, позитивного афекту і наявності смислу життя є вищими у релігійних респондентів, тоді як негативний афект та пошук смислу є вищими у атеїстів.
- (2) Різниця вищезазначених змінних пов'язана із групою респондентів, а не з демографічними змінними.

Вибірка. Досліджувані набиралися восени 2014 року для проведення дисертаційного дослідження. Оголошення з проханням про участь в дослідженні публікувалося в тематичних групах соціальної мережі «В Контакте», і містило прохання відповісти на питання ряду психологічних методик, присвячених дослідженню психологічного благополуччя, цінностей і релігійності особистості. Атеїстичні групи: «Атеїзм в Україні», «Движение "The Brights"», «Ричард Докинз», «Атеїзм. Матеріалізм», «Чайник Рассела», «Атеїзм 24», Релігійні групи: «Preo.Dynamics», «ССХ Центральний Регіон» (ССХ – Союз Студентів-Християн), «Протестанти России». Повідомлення з проханням про участь також була опублікована в групі «Freud Zone», що використовується психологами для пошуку респондентів в інтернеті. Люди, що бажають стати респондентами, відправляли досліднику повідомлення, і їм висилалась посилання на сайт з батареєю тестів.

Всі респонденти заповнювали методики анонімно і добровільно, після закінчення їм надавалися їх результати по деяким методиками. Перед заповненням безпосередньо психологічних методик досліджуваним пропонувалося відповісти на питання анкети, в яку включалися демографічні питання (стать, вік, освіта, рід діяльності та інше). Також там були присутні питання, завданням яких було визначення респондента в ту чи іншу групу.

Початкова кількість респондентів склала 438 осіб, з них, з метою уникнення змішування, було виключені ті, хто не проживає за межами України чи Росії (29 респондентів), а також ті, хто не потрапив ні в одну з груп за критеріями відбору (138 респондентів), а також представники групи індиферентних щодо релігії осіб, що не вивчаються в межах даної статті (77 респондентів). У підсумку вибірка склала 194 особи, з них 88 чоловіків і 106 жінок. Країни проживання випробуваних: Україна (112 респондента) і Російська Федерація (82). Вік учасників становив 17-40 років, $M = 26,04$, $SD = 5,984$.

Критерієм для віднесення респондентів у групу *релігійних* було: віра в Бога (за Ліккерт-шкалою від 1 до 7 на затвердження «Чи вірите Ви в те, що Бог існує?» відповідь 6 або 7); ідентифікація себе як віруючого; віднесення себе до певної релігії; віра в Божественне втручання в розвиток Всесвіту; відвідування храму не рідше рази на місяць і/або молитва не рідше рази на тиждень; заперечення онтологічного натуралізму, тобто тези, згідно з яким крім каузально замкнутою природи, що вивчається наукою, нічого немає; суб'єктивна значущість віри в житті (по Ліккерт-шкалою від 1 до 7 «Для Вас важливо те, що Ви віруюча людина (атеїст)» відповідь від 5 до 7). Група релігійних випробуваних склала 99 осіб, 23 чоловіки і 76 жінок. 72 – жителі України, 27 – Росії. Вік: 17-40 років, $M = 26,58$, $SD = 5,968$. Групу склали християни, 49 представників протестантських деномінацій, 36 православних, 8 католиків і 6 християн, які не віднесли себе до жодної з конфесій.

Критерії для віднесення респондента до *атеїстів*: невіра в Бога (за Ліккерт-шкалою від 1 до 7 на затвердження «Чи вірите Ви в те, що Бог існує?» відповідь 1 або 2); ідентифікація себе як невіруючого; відсутність віднесення себе до жодної релігії; заперечення Божественного втручання в

розвиток Всесвіту; ствердження онтологічного натуралізму (див. вище); заперечення релігійного погляду на світ як помилкового; суб'єктивна значущість атеїзму в житті (по Ліккерт-шкала від 1 до 7 «Для Вас важливо те, що Ви віруюча людина (атеїст)» дають відповідь від 5 до 7). До групи атеїстів потрапило 95 респондентів, з них 65 чоловіків, 30 жінок. 40 виявилися жителями України, 55 – Росії. Вік: 18-40 років, $M = 25,47$, $SD = 5,98$.

Методики. З метою всебічного вивчення питання ми послуговувалися надбаннями як євдемонічної, так і гедоністичної традиції у вивченні психологічного благополуччя.

Шкали психологічного благополуччя К. Ріфф (Scales of Psychological Well-Being – SPWB) в адаптації на російську Т. Шевеленкової та П. Фесенко. Методика містить 84 пункти, на кожен із яких можна відповісти від 1 («Абсолютно не згоден») до 6 («Абсолютно згоден»). Включає 6 шкал: автономія, позитивні стосунки з іншими, вправність у взаємодії з середовищем, особистісне зростання, цілі в житті, самоприйняття. Як сума балів по всіх шкалах вираховується інтегральний показник психологічного благополуччя особистості. На різних вибірках значення α Кронбаха = 0,83-0,91.

Шкала задоволеності життям Е. Дінера із співавторами (Satisfaction With Life Scale – SWLS) в російськомовній адаптації Є. Осіна та Д. Леонтьєва. Шкала містить 5 тверджень, згоду з кожним із яких пропонується оцінити по 7-бальній шкалі. α Кронбаха складає 0,71-0,8 на різних вибірках.

Шкала позитивного та негативного афекту (Positive and Negative Affect Schedule – PANAS) – російськомовна адаптація Є. Осіна. Шкала складається із 20 прикметників, що означають різні позитивні та негативні емоції. Задача досліджуваного – відмітити власну міру переживання цих емоцій протягом останніх двох тижнів. α Кронбаха на англійських та російськомовних вибірках співпала майже повністю, склавши для позитивного афекту 0,89, для негативного – 0,86.

Опитувальник «Смисл життя» (Meaning in Life Questionnaire – MLQ) – перекладений і адаптований Є. Осіним (наданий автором). Включає 10 тверджень, що оцінюються по 7-бальній шкалі: наявність смислу та пошук смислу. Шкали демонструють високу надійність, α Кронбаха складає 0,86 для шкали наявності смислу та 0,87 для пошуку смислу. На нашій вибірці α Кронбаха (наявність смислу) = 0,928, α Кронбаха (пошук смислу) = 0,899.

Статистична обробка даних здійснювалася завдяки *T-критерію для порівняння середніх і одновимірному дисперсійному аналізу (ANOVA)*. Підрахунки проводилися в програмі IBM SPSS Statistics 21. Метою проведення ANOVA був контроль таких демографічних змінних, як стать і країна проживання. При проведенні аналізу за допомогою критерію Лівіна перевірялася нульова гіпотеза про те, що дисперсія помилки залежною змінною є постійною в обох порівнюваних групах. В силу невеликої кількості респондентів в групах контроль змінних статі та країни проживання проводився окремо.

Результати. В табл. 1 показані результати порівняння середніх по групам за T-критерієм. Курсивом виділені змінні, що відрізняються статистично значущим чином.

Таким чином, показники релігійних респондентів переважають в наступних євдемонічних змінних: позитивні стосунки, вправність у взаємодії з середовищем, цілі в житті, самоприйняття, наявність смислу, а також у гедоністичному показнику задоволеності життям. Атеїсти, в свою чергу, мають вищі показники автономії, а також нижчі у пошуку смислу – втім, пошук смислу негативно корелює з іншими змінними психологічного благополуччя.

Через гендерну незбалансованість вибірки та наявність респондентів, що проживають у двох країнах, постає необхідність контролю вказаних демографічних змінних. З цією метою був застосований одновимірний дисперсійний аналіз (ANOVA). Його результати наведені нижче.

Інтегральний показник психологічного благополуччя: $F(1;190) = 2,177$, $p = 0,142$, $\eta^2 = 0,011$ при контролі ефекту статі, та $F(1;190) = 1,023$, $p = 0,313$, $\eta^2 = 0,005$ при контролі ефекту країни проживання. Ефекти статі та країни проживання виявився статистично незначущими, але взаємодія групи, до якої відносився респондент, і країни був значущий ($F(1;190) = 4,188$, $p = 0,042$, $\eta^2 = 0,022$).

У атеїстів різниця середніх по країнах виявилася незначущою, тоді як у релігійних респондентів для українців середнє склало 381,15, для росіян: 357,11, $p=0,039$.

Таблиця 1

**Індекси психологічного благополуччя у релігійних осіб та атеїстів:
середні значення та стандартні відхилення**

Змінна	Релігійні		Атеїсти		<i>p</i>
	M	SD	M	SD	
1. Інтегральне психологічне благополуччя	374,6	43,37	362,74	42,656	0,057
2. Позитивні стосунки	63,09	9,61	56,17	10,365	0,000
3. Автономія	59,86	8,844	63,72	7,802	0,001
4. Вправність у взаємодії з середовищем	59,85	8,472	56,09	9,382	0,004
5. Особистісне зростання	66,23	8,015	67,32	6,935	0,315
6. Цілі в житті	66,13	8,048	63,06	9,984	0,02
7. Самоприйняття	59,43	9,511	56,38	11,307	0,044
8. Задоволеність життям	23,38	5,499	19,95	6,579	0,000
9. Позитивний афект	34,66	7,271	33,54	7,196	0,282
10. Негативний афект	17,83	6,188	18,94	6,476	0,225
11. Наявність смислу	27,9	6,463	24,82	7,628	0,003
12. Пошук смислу	23,47	7,781	20,02	7,455	0,002

Позитивні стосунки: $F(1;190) = 12,594$, $p = 0,000$, $\eta^2 = 0,062$ при контролі ефекту статі, та $F(1;190) = 17,832$, $p = 0,000$, $\eta^2 = .086$ при контролі ефекту країни проживання. Ефекти статі, країни проживання та взаємодія ефектів виявилися незначущими.

Автономія: $F(1;190) = 4,65$, $p = 0,032$, $\eta^2 = 0,024$ при контролі ефекту статі, та $F(1;190) = 13,692$, $p = 0,000$, $\eta^2 = .067$ при контролі ефекту країни проживання. Ефекти статі та країни проживання виявилися статистично незначущими, тоді як ефект взаємодії групи та країни проживання – значущим: $F(1;190) = 4,938$, $p = 0,027$, $\eta^2 = 0,025$. У атеїстів різниця середніх по країнах виявилася незначущою, тоді як у релігійних респондентів для українців середнє склало 62, для росіян: 56,81, $p=0,041$.

Вправність у взаємодії з середовищем: $F(1;190) = 5,77$, $p = 0,017$, $\eta^2 = 0,029$ при контролі ефекту статі, та $F(1;190) = 4,047$, $p = 0,046$, $\eta^2 = 0,021$ при контролі ефекту країни проживання. Ефекти статі та країни проживання виявилися статистично незначущими, тоді як ефект взаємодії групи та країни проживання – значущим: $F(1;190) = 4,19$, $p = 0,042$, $\eta^2 = 0,022$. У атеїстів різниця середніх по країнах виявилася незначущою, тоді як у релігійних респондентів для українців середнє склало 61,15, для росіян: 56,37, $p=0,032$.

Особистісне зростання: Контроль ефекту статі, країни проживання, а також взаємодії змінних виявився статистично незначущим.

Цілі в житті, самоприйняття: Контроль ефектів демографічних змінних виявився незначущим через критерій Лівіна.

Задоволеність життям: $F(1;190) = 7,262$, $p = 0,008$, $\eta^2 = 0,037$ при контролі ефекту статі, та $F(1;190) = 11,575$, $p = 0,001$, $\eta^2 = 0,057$ при контролі ефекту країни проживання. Ефекти статі, країни проживання та взаємодія ефектів виявилися незначущими.

Позитивний та негативний афект: Контроль ефекту статі, країни проживання, а також взаємодії змінних виявився статистично незначущим, окрім ефекту взаємодії групи та країни проживання при аналізі *позитивного афекту*: $F(1;190) = 1,2$, $p = 0,019$, $\eta^2 = 0,029$. У атеїстів різниця середніх по позитивному афекту по країнах виявилася незначущою, тоді як у релігійних респондентів для українців середнє склало 35,69, для росіян: 31,89, $p=0,038$.

Наявність смислу: $F(1;190) = 8,095$, $p = 0,005$, $\eta^2 = 0,041$ при контролі ефекту статі, та $F(1;190) = 6,556$, $p = 0,011$, $\eta^2 = 0,033$ при контролі ефекту країни проживання. Ефекти статі, країни проживання виявилися незначущими. Взаємодія ефектів групи та країни проживання: $F(1;190) = 6,463$, $p = 0,012$, $\eta^2 = 0,033$.

Пошук смислу: $F(1;190) = 4,344$, $p = 0,038$, $\eta^2 = 0,022$ при контролі ефекту статі, та $F(1;190) = 11,881$, $p = 0,001$, $\eta^2 = 0,029$ при контролі ефекту країни проживання. Ефекти статі, країни проживання та взаємодії змінних виявилися незначущими, хоча значущість ефекту статі перебуває на межі проходження ($F(1;190) = 3,844$, $p = 0,051$, $\eta^2 = 0,02$).

Висновки. Отримані завдяки Т-критерію для порівняння середніх дані загалом підтверджують попередньо висунуті гіпотези, згідно з якими середні показники низки складових психологічного благополуччя, як-от позитивних стосунків, управління середовищем, цілей в житті, самоприйняття, а також задоволеності життям і наявності смислу життя є вищими у релігійних респондентів. Втім, двічі своє підтвердження знайшли і контр гіпотези – показники автономії є вищими у атеїстів; також вони демонструють нижчі біли по пошуку смислу. Останній, як зазначалось раніше, негативно корелює із іншими показниками психологічного благополуччя особистості.

Контроль демографічних змінних завдяки ANOVA показав, що саме належність до тієї чи іншої групи, релігійної або атеїстичної, а не демографічні змінні статі та країни проживання, здійснюють значущий внесок в різницю у показниках змінних психологічного благополуччя. Це можна впевнено стверджувати стосовно таких змінних, як позитивні стосунки, автономія, управління середовищем, задоволеність життям, наявність та пошук смислу. Іншими словами, різні результати по групам обумовлені належністю респондентів до цих груп.

Важливим також є розрізнення між респондентами із України та Росії. Зокрема, вони демонструють протилежні закономірності розподілу середніх значень змінних у випадку інтегрального показника психологічного благополуччя, взаємодії з середовищем та позитивного афекту, та такі самі, але слабкі у випадку автономії та наявності смислу. Релігійні респонденти з Росії мають менші показники в усіх цих випадках, ніж респонденти з України за 4 проаналізованими показниками. Подібні результати мають бути проаналізовані окремо, в даній статті вони являють собою але другорядний ефект, побічний продукт контролю демографічних змінних. Проблемою для їх аналізу також є нерепрезентативність вибірки по різним регіонам України, і, особливо, Росії, що робить отримані дані цікавими, але в жодному разі не придатними для остаточних висновків.

Загалом, гіпотези дослідження про певною мірою вищі показники індексів психологічного благополуччя було підтверджено, окрім двох відмітних виключень – вищої автономії та меншого пошуку смислу у атеїстів. Це значною мірою пов'язано із більшою цінністю свободи для атеїстів, що підтверджується твердженнями самих атеїстів починаючи з епохи Просвітництва і закінчуючи сплеском інтересу до антиклерикалізму та секулярності в контексті руху так званих «нових атеїстів» (Р. Докінз, Д. Деннет, К. Хітченс, С. Харріс). Менші цифри пошуку смислу здебільшого можуть означати меншу потребу в смислі, а також репресивність смислу стосовно людської свободи (німецький філософ М. Гартман навіть писав, що задля свободи і ствердження людини Бог має померти). Ці твердження являють собою подальші гіпотези, що мають буди підтвержені або відкинуті подальшими дослідженнями.

Література

1. Мюррей М., Рей М. Введение в философию религии. Пер. с англ. А. Васильева. М.: Библиско-богословский институт св. апостола Андрея. 2010. 410 с.
2. Argyle M., Beit-Hallahmi B. The psychology of religious behaviour, belief and experience. – Routledge, 2014.
3. Argyle M. The psychology of happiness. – Routledge, 2013.
4. Baumeister R. F., Leary M. R. The need to belong: desire for interpersonal attachments as a fundamental human motivation // *Psychological bulletin*. – 1995. – Т. 117. – №. 3. – С. 497.

5. *Biswas-Diener R., Vittersø J., Diener E.* The Danish effect: Beginning to explain high well-being in Denmark // *Social Indicators Research*. – 2010. – Т. 97. – №. 2. – С. 229-246.
6. *Biswas-Diener R., Kashdan T. B., King L. A.* Two traditions of happiness research, not two distinct types of happiness // *The Journal of Positive Psychology*. – 2009. – Т. 4. – №. 3. – С. 208-211.
7. *Crescioni W., Baumeister R.* The Four Needs for Meaning, the Value Gap, and How (and Whether) Society Can Fill the Void // *Hicks J. A., Routledge C.* The experience of meaning in life: Classical perspectives, emerging themes, and controversies. – Springer, 2013. – С. 3-15.
8. *Deci E. L., Ryan R. M.* Hedonia, eudaimonia, and well-being: An introduction // *Journal of Happiness Studies*. – 2008. – Т. 9. – №. 1. – С. 1-11.
9. *Diener E., Seligman M. E. P.* Very happy people // *Psychological science*. – 2002. – Т. 13. – №. 1. – С. 81-84.
10. *Diener E. D., Emmons R. A., Larsen R. J., Griffin S.* The satisfaction with life scale // *Journal of personality assessment*. – 1985. – Т. 49. – №. 1. – С. 71-75.
11. *Diener E., Tay L., Myers D. G.* The religion paradox: If religion makes people happy, why are so many dropping out? // *Journal of personality and social psychology*. – 2011. – Т. 101. – №. 6. – С. 1278-1290.
12. *Eichhorn J.* Happiness for believers? Contextualizing the effects of religiosity on life-satisfaction // *European sociological review*. – 2011. – С. 583–593.
13. *Faigin C. A., Pargament K. I.* Strengthened by the spirit: Religion, spirituality, and resilience through adulthood and aging // *Resilience in Aging*. – Springer New York, 2011. – С. 163-180.
14. *Farias M. et al.* Scientific faith: belief in science increases in the face of stress and existential anxiety // *Journal of experimental social psychology*. – 2013. – Т. 49. – №. 6. – С. 1210-1213.
15. *Frankl V. E.* Man's search for meaning. – Simon and Schuster, 1985.
16. *Galati D., Sotgiu I., Iovino V.* What makes us happy? A study on the subjective representation of happiness components // *Dimensions of well-being. Research and intervention*. – 2006. – С. 60-74.
17. *Galen L. W., Kloet J. D.* Mental well-being in the religious and the non-religious: Evidence for a curvilinear relationship // *Mental Health, Religion & Culture*. – 2011. – Т. 14. – №. 7. – С. 673-689.
18. *Gebauer J. E., Sedikides C., Neberich W.* Religiosity, Social Self-Esteem, and Psychological Adjustment on the Cross-Cultural Specificity of the Psychological Benefits of Religiosity // *Psychological Science*. – 2012. – Т. 23. – №. 2. – С. 158-160.
19. *Inglehart R.* Faith and freedom: Traditional and modern ways to happiness // *International differences in well-being*. – 2010. – С. 351-397.
20. *Hwang K.* Atheism, Health, and Well-being // *The Oxford Handbook of Atheism*. – 2013. – S. Bullivant & M. Ruse (Eds.). Oxford. Oxford University Press. – С. 525-536.
21. *Lewis C. A., Cruise S. M.* Religion and happiness: Consensus, contradictions, comments and concerns // *Mental health, religion and culture*. – 2006. – Т. 9. – №. 03. – С. 213-225.
22. *Lewis C. A., Maltby J., Burkinshaw S.* Religion and happiness: Still no association // *Journal of Beliefs and Values*. – 2000. – Т. 21. – №. 2. – С. 233-236.
23. *Mochon D., Norton M. I., Ariely D.* Who benefits from religion? // *Social Indicators Research*. – 2011. – Т. 101. – №. 1. – С. 1-15.
24. *Myers D.* Religious Engagement and Well-being // *Oxford Handbook of Happiness*. – David S., Boniwell I., Ayers A. (Eds.) – 2013. – Oxford. Oxford University Press. – С. 88-100.
25. *Norris P., Inglehart R.* Sacred and secular: Religion and politics worldwide. – Cambridge University Press, 2011.
26. *Paul G.* The chronic dependence of popular religiosity upon dysfunctional psychosociological conditions // *Evolutionary Psychology*. – 2009. – Т. 7. – №. 3. – С. 398-441.

27. Ritter R. S., Preston J. L., Hernandez I. Happy tweets: Christians are happier, more socially connected, and less analytical than atheists on Twitter // Social Psychological and Personality Science. – 2013. – С. 1-7.
28. Ryff C. D. Psychological well-being revisited: Advances in the science and practice of eudaimonia // Psychotherapy and psychosomatics. – 2013. – Т. 83. – №. 1. – С. 10-28.
29. Snoep L. Religiousness and happiness in three nations: A research note // Journal of Happiness Studies. – 2008. – Т. 9. – №. 2. – С. 207-211.
30. Sorthaix F. M., Lönnqvist J. E. Personal Value Priorities and Life Satisfaction in Europe The Moderating Role of Socioeconomic Development // Journal of Cross-Cultural Psychology. – 2014. – Т. 45. – №. 2. – С. 282-299.
31. Stark R., Maier J. Faith and happiness // Review of Religious Research. – 2008. – С. 120-125.
32. Stavrova O., Fetchenhauer D., Schlösser T. Why are religious people happy? The effect of the social norm of religiosity across countries // Social science research. – 2013. – Т. 42. – №. 1. – С. 90-105.
33. Tay L., Li M. Myers D., Diener E. Religiosity and Subjective Well-Being: An International Perspective // Religion and Spirituality Across Cultures. – Springer Netherlands, 2014. – P. 163-175.

Відомості про автора:

Ягіяєв Ілля Ігорович – аспірант кафедри загальної психології факультету психології Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Статтю подано до друку 14.04.2015.

УДК 059.7.051

© A.I.Zhovniruk, 2015 p.

A. I. Zhovniruk (с. Kyiv)

PECULIARITIES OF THE NEED FORMATION TO ENHANCE MNEMONIC ACTIVITY OF FUTURE FOREIGN LANGUAGE TEACHERS

У статті представлені результати теоретичного аналізу проблеми розвитку мнемічної діяльності студентів. Розглянуто підходи сучасних учених до проблеми залежності мнемічної діяльності від активізації формування потреби в її розвитку. Проаналізовані відповіді студентів на анкетування з приводу розуміння ними важливості розвитку мнемічної діяльності та способів її активізації. Визначено причини, чому студенти молодших та старших курсів мають низьку ефективність власної мнемічної діяльності. Запропоновано методи вирішення проблем мнемічної діяльності студентів та активізації формування потреби в її розвитку. Визначено шляхи покращення учбової діяльності з метою формування у студентів бажання самостійно займатися славними мнемічними навичками.

Ключові слова: мнемічна діяльність, мнемічні навички студентів, учбова діяльність, навички аудіювання, запам'ятовування, збереження та відтворення інформації.

В статье представлены результаты теоретического анализа проблемы развития мнемической деятельности студентов. Рассмотрены подходы современных ученых к проблеме зависимости мнемической деятельности студентов от активизации формирования потребности в её развитии. Проанализированы ответы студентов на анкетирование по поводу понимания ими важности развития мнемической деятельности и способов её активизации. Определены причины, по которым студенты младших и старших курсов имеют низкую эффективность своей мнемической деятельности. Предложены методы решения